

Steiner József

A TUDATOS MISSZIÓI TEVÉKENYSÉG ÚJSZÖVETSÉGI ALAPJAI (1. RÉSZ)

Erick Ayoti: Hívő asszonyok

Tartalom

Bevezetés

1. A pogánymisszió kezdete a hellenista zsidókeresztények szétszórásával

- 1.1. Pünkösöd
- 1.2. Üldöztetés és szétszórás
- 1.3. A diakónusok: hellenista zsidókeresztények
- 1.4. István vértanúsága
- 1.5. Fülöp szolgálata
- 1.6. Saul megtérése és damaszkuszi szolgálata

Bevezetés

A helyi gyülekezet missziói küldetése egyre kevésbé kérdés napjainkban. Isten népe küldetésben van, missziói feladattal van megbízva – immár kétezer éve. Az elmúlt évtizedekben azonban a misszió sokkal inkább a kókuszbba került. Gyakran jelenik meg előadásokban, vasárnapi igehirdetéseken és a testvérek közötti beszélgetésekben is. Missziós társaságok hirdetik programjukat, látásukat és ajánlják eszköztárukat a helyi gyülekezet és a hívő egyén számára. Mindezek miatt ma annak szükségessége is nő, hogy a misszió bibliai (leginkább újszövetségi) alapjait is ismerjük, így küldetésbetöltésünk szilárd szentírási alapokon nyugodjon. A misszió mai gyakorlatát akkor tudjuk helyesen megítélni és gyakorolni, ha jól értjük annak bibliai alapjait.

Ebben a dolgozatban a pogánymisszió elindulásának körülményeit kutatom, főként Az apostolok cselekedeteiről írt könyv alapján, hiszen ez rögzíti ennek folyamatát. A hellenista zsidókeresztények Jeruzsálemből való kiűzetésének, pogányok

felé fordulásának, legfőbb ellenségük, Saul megtéréseinek és bekapcsolódásának vizsgálata után az antiókhiai gyülekezet felismerését és gyakorlatát tárgyalom, hiszen innentől kezdve beszélhetünk tudatos és rendszeres pogánymisszióról, amely azután megjelenik a Máté evangéliumában leírt missziói parancsban. Áttekintem az evangéliumok misszióra való utalásait Jézus Krisztus küldetésének bemutatásával kapcsolatban, illetve a tanítványok küldetésére nézve. Végül összegezni szeretném azt, hogy milyen jelentősége van mindennek ma a tudatos misszionálásra.

1. A POGÁNMISSZIÓ KEZDETE A HELLENISTA ZSIDÓKERESZTÉNYEK SZÉTSZÓRATÁSÁVAL

Amikor a misszió bibliai alapvetését szeretnénk elvégezni, és ehhez ószövetségi tételeket keresünk, akkor meglehetősen nehéz helyzetben vagyunk. Az Ószövetségben ugyanis a szó szoros értelmében véve nem beszélhetünk misszióról. Nem történik ugyanis az, hogy a Jahve-hitbe a zsidók tudatosan betértenék azokat, akik más vallás követői. A zsidó vallás ugyanis nem misszionáló vallás, bár különféle fokon végeztek hitnépszerűsítő tevékenységeket.¹

Természetesen az Ószövetségben számos jelét találjuk az üdvuniverzalizmusnak, különösen is az eszkatologikus etnocentrizmusnak, a népek felé fordulásnak, de ez semmiképpen sem nevezhető misszionálásnak. Az Újszövetséggel azonban

más a helyzet. Mind az evangéliumokban, mind Az apostolok cselekedeteiben, mind apostoli levelekben lépten-nyomon azzal találkozunk, hogy Jézus Krisztus küldetése nem a zsidó nép számára szóló kizárólagos tevékenység, hanem ő minden nép számára kinyitotta Isten országának ajtaját. Ennek felismerése azonban időbe került, és küzdelem volt az apostolok és az első követői számára. Ennek a folyamatnak a történéseit ismerteti velünk az apostolok cselekedeteiről írt könyv.

1.1. Püünkösöd

Az apostolok cselekedetei elején egy hatalmas jelentőségű esemény indítja el a pogánymisszió irányába mutató eseményeket: Jézus Krisztus – ígérete szerint – elküldi a Szentléleket tanítványai számára. Ennek fontossága alábecsülhetetlen. *Stott* szerint „egész élete, halála, feltámadása és mennybemenetele ebben a csodálatos ajándékban teljesedett ki, amelyet a próféták régen megígértek, és amely a legfőbb bizonyítéka volt Isten országa eljövételének”.² Ez a hatalmas bizonyíték pedig itt, sok ország polgára előtt lett látható. Jézus tanítványai korábban jóval szerényebb keretek között számítottak az Örökkévaló uralmának földi kiterjedésére. Ők megelégedtek volna azzal, ha mesterük, Jézus a nép első számú vezetőjévé, királyává válik, és egy Isten-alapú kormányzást vezet be. Izraelre korlátozott, nemzeti szélességű álmuk ekkor kezdett el kiszélesedni. Ugyanis „sok kegyes zsidó férfi tartózkodott akkor Jeruzsálemben azok közül, akik a föld minden nemzete között éltek” (ApCsel 2,5).

A minden nemzet Lukács retorikai hiperbolája annak hangsúlyozására, hogy milyen széles az a terület, ahonnan származtak a jelenlévők. Lukács őket „kegyes zsidó férfiaknak” nevezi, jelezve, hogy nagy többségében nem olyan pogányokról van szó, akik prozelitaként³ érkeztek volna ide, vagy pusztán a zsidók között élő istenfélő⁴ emberek voltak, bár a 10b említ a listában prozelitákat is. Ezek „pártusok, médek és elámiták, és akik Mezopotámiában laknak, vagy Júdea-ban és Kappadóciában, Pontuszban és Ázsiában, Frígiában és Pamfiliában, Egyiptomban és Líbia vidékén, amely Ciréné mellett van, és a római jövevények, zsidók és prozeliták, krétaiak és arabok” (9-11.v.) voltak lakhelyüket tekintve, de zsidó származással és hittel. Ezek mind olyan területek voltak, ahol jelentős zsidó populáció élt. Az egyik lehetséges oka Jeruzsálemben való tartózkodásuknak, hogy a jeruzsálemi ünnepre hazalátogattak, mint zarándokok. Magam valószínűbbnek tartom azt, amit *Witherington* ír. Őszerinte ezek az anyaországba hazatelepülő diaszpórai zsidók lehettek, akik inntól kezdve már itt kívántak élni, például öregkori visszavonulás, „nyugdíjba vonulás” miatt.⁵ Archeológiai bizonyítékok szólnak arról, hogy sok ilyen, a diaszpórai létből visszatért család kívánta életét a szent városban befejezni, és annak temetőjében végső nyugalomra térni.⁶ Ilyen okból a városba visszatért zsidók lettek a szemtanúi a Szentlélek kitöltésének. Csodálkozásukra Péter apostol prédikációja a válasz, amelynek eredményeként „mintegy háromezer lélek” (41.v.) jutott hitre. Amellett, hogy ezzel létrejött a jeruzsálemi gyülekezet, nyilvánvaló, hogy néhány, immáron Jézus-hitre jutott zsidó visszaindult lakóhelyére, a pogány országba, ahol élt, hiszen zarándokok jelenlétével is számolnunk kell egy ilyen jelentős ünnepen. A nagy többség azonban maradt, és bekapcsolódott az első, Jézusban hívő gyülekezet életébe. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az ApCsel 2 vége nem szól a más országokba hazatérő zsidókról, de arról igen, hogy a hitre jutottak hogyan kezdtek el gyülekezeti közösségben élni.

Püünkösöd üzenete magában hordozza azt, hogy az evangélium nem tűri a nemzetiségi és politikai határokat. Igaz ez a nyelvi

korlátozásokra is, hiszen mindenki a maga nyelvén hallotta a tanítványok istendicséretét. Péter apostol éppen azért emelkedik szólásra, mert ez a vegyes összetételű tömeg nem értette, hogy mi zajlik itt (12.v.). Annak ellenére, hogy sem nyelvi, sem politikai határok nem képeztek akadályt ezen eseményen az evangélium hirdetését érintően, Péter mégis így zárja prédikációját: „tudja meg tehát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten...” (36.v.) „Izrael egész háza” az üzenet címzettje. Jeruzsálemben élő, ide hazatelepülő vagy éppen most ide zarándokló zsidók, néhány zsidóvá válni akaró prozelita – ők a hallgatók és ők a címzettek. Ezen a ponton tehát nem látunk áttörést a pogánymisszió elindulását illetően.

1.2. Üldöztetés és szétszórás

Az apostolok cselekedeteinek első két részében csodás, pozitív eseményekről olvasunk, amelyek a püünkösdi Szentlélekkiadásban és a jeruzsálemi gyülekezet megszületésében érnek tetőpontjukra. A harmadik fejezetben egy Péter keze által történt csoda, majd az apostol igehirdetése viszi tovább a szinte idilli történet szálát. A következő fejezetekben az események folyása azonban negatív irányba fordul: az útján nagy örömmel és lendülettel elinduló gyülekezetnek erős szembenállással kell számolnia.

Witherington a következő fejezeteket vizsgálva *Tannehillre* hivatkozik, és azt javasolja, hogy a 4-7 fejezeteket, mint egy egységes egészt olvassuk, mert így látjuk át, hogyan épül fel a feszültség a krízis tetőpontjáig.⁷ Ez a tetőpont István vértanú kivégzése. Elsőként Péter és János bebörtönzése és szanhedrin elé állítása következik be. Közvetlen következményekkel nem járt ez az eset (a szóbeli megrováson túl), mert a közhangulat miatt a nagytanács nem látott lehetőséget arra, hogy eljárjanak az apostolok felett: „azok pedig, miután megfenyegették, elbocsátották őket, mivel semmi lehetőséget nem találtak arra, hogy megbüntessék őket, a nép miatt, mivel mindenki dicsőítette az Istent a történetekért” – írja az ApCsel 4,21. Azonban közvetett hatása mégis lett ennek az eseménynek: a gyülekezet felismerte, nagy esély van arra, hogy nem egy akadálytalan, dicsőséges menetelés lesz az Úr Jézus Krisztus követeiként élni és szolgálni a városban. Így imádkoznak: „most pedig, Urunk, tekints az ő fenyegetéseikre, és add meg szolgálóidnak, hogy teljes bátorsággal hirdessék igédet” (4,29).

Az ötödik részben megjelenik a sátán befolyása a gyülekezetben, legalábbis két testvér életében. A földjét eladó, és annak árát (de nem a teljes értékét) a gyülekezetnek felajánló házaspár férfi tagjához így szól Péter: „Anániás, miért szállta meg a sátán a szívedet, hogy hazudj a Szentléleknek, és félretegyél magadnak a föld árából?” (5,3) *Stott* szerint Lukács a sátánt csak

egyszer, ebben a versben nevezi néven, valójában azonban a gonosz a főszereplő a 4–6. részekben.⁸ Ha így is van, történnek azért nagyon pozitív dolgok is. Az 5,12kk arról tudósít, hogy csodák történnek az apostolok által, és ez ismét nagy növekedést eredményez a hívők seregében.

Erre ugyanakkor felfigyel a főpap, és irigy lesz az apostolokra (17). „Egész kíséretével”, a szadduceusok pártjával (αἰρεσις) együtt megjelenve elfogatja és börtönbe zárhatja őket. Az Úr angyala kiszabadítja a foglyokat, így visszatérhetnek a templomba, hogy hirdessék az evangéliumot. Szólnak ugyan elméletek arról, hogy egy velük szimpatizáló börtönőr nyithatta ki az ajtót, magam azonban Stott érvelését tartom helyénvalónak ebben a kérdésben: „nincsen azonban jogunk arra, hogy demitologizáljuk Lukács elbeszélését, hiszen egyértelműen mennyei látogatóról beszél...”⁹

A nagytanács szolgálai ismét előállították az apostolokat, de mindennemű erőszaktól tartózkodtak, mert félték a néptől, amely nyilvánvalóan rokonszenvet érzett Jézus követőivel (26). A kihallgatás során a főpap megtiltja nekik a tanítást, de ők már a helyszínen ellenállnak ennek a tilalomnak. A szanhedrin reakciójának leírásával Lukács nagyon jól érzékelhetően fejezi ki az apostolok és követőik irányában kifejlődött ellenérzéseket: „Amikor ezt meghallották, dühükben a fogukat csikorgatták, és arról tanácskoztak, hogy végezzek velük.” (33) Gamáliel tanácsára ennek ellenére ez alkalommal is szabadon bocsátották őket, de most már nem álltak meg a szóbeli megrovásnál, hanem megverették (valószínűleg megkorbácsolták) őket, és megtiltották nekik a „Jézus nevében” való szólást (40). A 17. versben megjelenő ζήλος kifejezés alkalmazása itt egy vallási féltékenységből adódó irigységre utalhat, hiszen alapjelentésében buzgóságot, rajongást, féltékenységet jelent. A kifejezést takarhat pozitív értelemben vett vallási lelkesedést is, azonban jelen esetben negatív értelemben kell ezt értenünk, amint a szövegkörnyezetből ki is derül. A szadduceusok vallási féltékenységét jelezheti. Saját céljaink elérésében gátolták őket az apostolok, az ő status quojukat veszélyeztették, ezért léptek fel ellenük, és helyzeti kilátásba a további következményeket, amennyiben nem hagynak fel eddigi tevékenységükkel. Márpedig ők „nem hagytak fel a naponkénti tanítással, és hirdették a Krisztus Jézust a templomban és házanként” (42).

1.3. A diakónusok: hellenista zsidókeresztények

A jeruzsálemi gyülekezet elleni üldözés hullámai közé beékelve találjuk a hatodik részben olvasható leírást a közösség szociális munkája során adódó feszültségről és annak megoldásáról. A történet jelentősége azonban sokkal nagyobb, mintsem egy belső gyülekezeti feszültség elsimításának kérdése. A pogánymisszió erőteljes beindulásának előtörténete ez valójában.

Lukács leírja, hogy mi vezetett az itt ismertett feszültség kialakulásához. Egyrészt „nőtt a tanítványok száma” (6,1), másrészt szembekerült két csoport a gyülekezeten belül: a „görögül beszélő zsidók” és a „héber”. Αἱλληνιστικῆς kifejezés „nem található meg egyetlen irodalmi műben sem az apostolok cselekedeti előtt, úgyhogy elsődlegesen a kontextuson és a szó etimológiai gyökerén nyugodhat az értelmezésünk, amikor azt vizsgáljuk, hogy mit értett Lukács ez alatt”.¹⁰ A magyar fordítás („görögül beszélő zsidók”) jól alátámasztható a kifejezés kutatóinak megállapításaival, hiszen már a legkorábbi keresztény exegéta, *Aranyszájú Szent János* is így értelmezte a kifejezést.¹¹ Léteznek ugyan más irányú elméletek is, mint például az, hogy itt prozelitákról van szó. Ennek ellentmond, hogy Lukács a listában kiemeli, hogy volt közöttük egy prozelita, Nikoláosz (5). Másrészt Lukács, amikor az etnikai háttérről kíván beszélni, a Ἑλλην

kifejezést alkalmazza (ApCsel 14,1; 16,1; 19,17; 21,28). Azok alapján tehát, ahogyan Lukács a kifejezést használja, a leginkább indokolt értelemben a „görögül beszélő zsidók” csoportját tarthatjuk. Természetesen a nyelv megjelölése messzebbre vezet, mint a kommunikáció csatornája. Ezen csoportok eltérő felfogását, kultúráját is értenünk kell alatta. Stott szerint „a »hellének« feltehetően nem csupán görögül beszéltek, hanem görögök módjára viselkedtek és gondolkodtak, s hasonlóképpen a »héber« sem csupán arámiul beszéltek, hanem áthatotta őket a héber kultúra”.¹² Tehát a jeruzsálemi gyülekezetben e két, az élet számos területén eltérően gondolkozó és élő csoport volt jelen.

A meglévő kulturális különbségek ténye mellett ekkor görögül beszélő zsidók azért kezdtek háborogni, mert úgy érezték, hogy a héberül beszélők „mellőzik a közülük való özvegyasszonyokat a mindennapi szolgálatban” (1). Az apostolok így is tapasztalták, hogy a szociális munka nagyon sok idejüket, erejüket felemészti, így e feszültség felismerése véggépp arra indította őket, hogy megoldást találjanak a helyzetre.

Fontos megérteni, hogy az apostolok nem azért kerestek segítőt, mert az özvegyasszonyok közötti szolgálatot rangon alulinak tartották volna. Eddig is végezték azt szívből. Azonban nem akarták „Isten igéjét elhanyagolni” (2). Javaslatuk a gyülekezet felé az volt, hogy a közösség maga válasszon ki bizonyos szempontok alapján hét férfit, akik ezt a szolgálatot végezhetik, így ők maguk szabadok maradhatnak az imádkozásra és az igeszolgálatra. A szempontokat a következőkben jelölték meg: a kiválasztandókról legyen jó bizonyosság, legyenek telve bölcsességgel és Szentlélekkel. A gyülekezet örömmel fogadta az indítványt, és „kiválasztották Istvánt, aki hittel és Szentlélekkel teljes férfi volt, valamint Fülöpöt, Prokhoroszt, Nikánórt, Timónt, Parmenászt és Nikoláoszt, az antiókhiai prozelitát; az apostolok elé állították őket, és miután imádkoztak, rájuk tették kezüket” (5–6).

A lista kizárólag görög nevű férfiakat tartalmaz. Witherington szerint ezt azt sugallja, hogy a közösség, annak érdekében, hogy elkerülje még a látszatát is annak, hogy a héberül beszélők bármiféle előnyt élveznének a gyülekezetben, leginkább (vagy kizárólag) görögül beszélő zsidókeresztényeket avatott fel az ételosztás szolgálatára, hiszen ilyen emberek között kellett végezni a szolgálatot.¹³ Ezen személyek született zsidóknak tűnnek a lista megfogalmazása szerint, kivéve Nikoláoszt, aki zsidó hitre tért prozelita volt. Őket rendelték ki szolgálatra az apostolok kézzelrítéssel. A megoldás következményeit Lukács így summázza: „Az Isten igéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben...” (7)

1.4. István vértanúsága

A hatodik rész végén a hét, frissen felavatott diakónus egyik jeles tagját, Istvánt elfogják és a nagytanács elé állítják. István kiválasztásánál is megjegyzi Lukács, hogy „hittel és Szentlélekkel teljes férfi volt” (5). Szolgálatba állása után pedig „kegyelemmel és erővel telve – nagy csodákat és jeleket tett a nép között” (8). Azaz ahogyan a hét más tagjai sem, ő sem állt meg az asztal körül való szolgálatnál. Ez a csoport tehát, akiket eredetileg szociális munkára választottak ki – bár arról nem olvashatunk, hogy ezt valaha is végezték volna –, olyan keresztény szolgálattevők közösségévé vált, akik ugyan nem a tizenkettővel szemben, de tőlük jól megkülönböztethető módon hirdette és képviselte Jézus Krisztust. Ennek következtében sok hívő vezetőjévé váltak.¹⁴

Érdekes Lukács írói megoldása István lelki ajándék-párjainak említésével. A korábban „hittel és lélekkel telt” István itt már „kegyelemmel és erővel (vagy hatalommal)” teli. A $\chi\rho\rho\iota\varsigma$ és a $\delta\upsilon\nu\alpha\mu\iota\varsigma$ említésével Lukács nemcsak István életét, hanem az egész ösgyülekezeti missziót írja le. A $\delta\upsilon\nu\alpha\mu\iota\varsigma$ az Úr Jézus életében és az Újszövetség más igeverseiben is azt a fajta isteni erőt és hatalmat írja le, ami csodák történésekor nyilvánul meg. A $\chi\rho\rho\iota\varsigma$ pedig ismét az Úr Jézus könyörületes jellemére mutat. Ezek alapján a Megváltó hiteles képviselőjeként állítja Istvánt elének a szerző. A vele szemben tanúsított ellenállásban is hasonlókra számíthatott István, mint Mestere: a 9–15. versekben előkerülnek a vele nem szimpatizálók, a hamis tanúk, a népet ellene lázítókat, az őt elfogó és a vének és írástudók által vezetett csőcselékszerű tömeg, a nagytanácsi kihallgatás.

Az Istvánnal történt események leírásának vizsgálatánál több forrással kell számolnunk. *Kókai* szerint leginkább kettővel: egy antiókhiai forrással és egy Péter apostolhoz kapcsolódó forrással. Őszerinte „az elbeszélés összeállítása és az annak háttérben megjelenő tradíciók kérdése pedig csak még kibogozhatatlanabbá válik, ha azt Pál önéletrajzi közléseivel vetjük össze. E rövid, vázlatos áttekintés is jól mutatja, hogy az ApCsel háttérben megjelenő források pontos meghatározása a kutatók minden erőfeszítése ellenére jelen pillanatban lehetetlennek tűnik.”¹⁵ Ez azonban nem akadályoz bennünket abban, hogy felismerjük Lukács tudatos megfogalmazását, amelyben István elfogását, vádolását és kivégzését olyan módon adja közre, hogy Jézus Krisztus passiójára emlékeztessen.

István vádlói „szabadosok, a ciréneiek és az alexandriaiak zsinagógájából, valamint néhányan a ciliciaiak és ázsiaiak közül” (9). A szabadosok valószínűleg a rómaiak által szabadon bocsátott korábbi hadifoglyok lehettek, akik prozelitává váltak. A vers azonban grammatikailag nehezen értelmezhető, különösen is a tekintetben, hogy hány zsinagógáról van szó. Witherington szerint a legvalószínűbb az, hogy egy zsinagógáról esik szó (a „szabadosok” zsinagógájáról), de az abba tartozók különböző diaszpórákból érkeztek.¹⁶ Még arra is gondolhatunk, hogy ez volt Tarzusi Saul istentiszteleti közössége is. Ez magyarázná Saul

Bernardo Cavallino: István vértanúsága

megjelenését István kivégzésénél a hetedik rész végén Lukács írói eszköztárában.¹⁷

Kókai még István zsinagógai beszéde bölcs voltának említésében is a Jézushoz való hasonlítást látja: „párhuzamot vélhetünk felfedezni Jézus zsinagógai igehirdetéséhez (Lk 4,18.22), hogy ő sem volt képes a saját zsinagógájában meggyőzni hallgatóságát (Lk 4,16kk).”¹⁸ Mivel nem tudtak ellenállni beszéde bölcsességének és Lélekkel való teltségének (azaz nem tudták a hallgatókat erősebb ellenérvekkel meggyőzni), a hellenista zsidók a nép fellázításával hallgattatják el Istvánt. A vének és írástudók is segítségükre sietnek, és egyesült erővel ellene fordulva a nagytanács elé viszik. Itt már a hamis tanúk is besegítenek. Úgy tűnik, hogy nem elégségesek István saját szavai az elítéléshez.

A nagytanács – mint a zsidók legfőbb törvényhozó és alkalmazó testülete – Lukács leírásaiban így egy tisztességtelen eszközöket alkalmazó testület. *Kókai* *Hengelt* idézi ezzel kapcsolatban: „Ezzel kezdődik meg a számvetés a hivatalos zsidósággal, amely aztán a 28,26k (= Ézs 6,9k)-vel fejeződik be.”¹⁹

A hatodik rész végén elhangzanak a vádak: „káromolta Mózeset és az Istent” (11), „állandóan e szent hely és a törvény ellen beszél. Hallottuk is, amikor azt mondta, hogy az a názareti Jézus lerombolja ezt a helyet, és megváltoztatja azokat a szokásokat, amelyeket Mózes hagyott ránk” (13-14). A főpap kérdésére István védőbeszéde (7,2-53) hangzik el, amit Lukács részletesen ismertet. A beszéd nem változtat a nagytanács és a tömeg indulatán, így a szanhedrin eljárása eljut a tetőfokára: a jeruzsálemi gyülekezet tagjai elleni üldözés első esetében szóban dorgál, utána már korbácsoltat is, most pedig halálos ítélethez asszisztál. Lukács ez alkalommal is erős hangulatfestő mondatokkal mutat rá a nagytanács lelkületére: „amikor ezeket hallották, haragra gerjedtek szívükben, és fogukat csikorgatták ellene” (7,54), és „hangosan kiáltottak, bedugták a fülüket, és egy akarattal rárohantak; azután kiűzték a városon kívülre, és megkövezték” (7,57-58). Azaz arról nincsen szó, hogy a nagytanács ítéletet hozott volna, inkább az látszik, hogy a tömeg maga kezdett el cselekedni István tanításán felingerült

állapotában, és a nagytanács ezt helyeselhetette, illetve hallgatásával támogathatta. A szanhedrin ugyanis senkit sem ítéltett halálra, amint ezt Jézus Krisztus pere során is láthatjuk. A rómaiak emiatt csak két esetben nézték el, ha a zsidók kivégeztek valakit. Az egyik, ha az adott személy belépett a templom lezárt területére. A másik ok, ha hirtelen (vallási) felindulásból valakit meglincsel a tömeg. István esetében ez utóbbiról van szó.

István haldoklásakor ismét az Úr Jézus tusakodása közben elmondott szavaihoz hasonlóan szól. Lelkét Jézusnak ajánlja (59), és imádkozik az őt kivégezőkért: „Uram, ne ródd fel nekik ezt a bűnt!” (60) Lukács e szavak – és az Úr Jézushoz való többi hasonlatosság – említésével Istvánt egy csodás életű és szolgálatú, ártatlanul kivégzett mártírként mutatja be olvasóinak. Az ellene felhozott vádak hamisnak bizonyultak. Élete és halála ezért misszióra buzdító példa. Az apostolok cselekedetei minden olvasója számára. Kókai így összegzi a vértanúról szóló dolgozatát: „a vádak hamisságát véleményünk szerint maga a történelem bizonyította, ezért azt sem az írónak, sem Istvánnak nem kell megtennie. Ez viszont lehetővé tette Lukácsnak azt a »luxust«, hogy István beszédében valóban egy mártír bizonyágtételének adjon helyet, aminek célja sokkal inkább olvasói misszionálása és oktatása volt, mint az elbeszélés menetébe való beágyazás.”²⁰

Vizsgálódásunk szempontjából lényeges, hogy István szolgálata a hellenista zsidóknak szúrt szemet, hiszen az ő tanítása éppen a hellenistákat célozta meg sok szempontból. Az ő kérdésük volt a szokások és a törvény megváltoztatásának lehetősége, pontosabban tilalma. Pál szolgálatában is erre a területre esett a hangsúly, és őt is a legtöbb támadás a hellenista zsidók részéről érte, ahogyan Kókai kifejti: „a kisebbségi lét a diaszpórákban élő zsidókat sokkal erősebben kötötte identitásuk jegyéhez, a törvényhez, az ehhez kapcsolódó köztársaságokhoz és ezek betartásához, mint esetenként a többségi létben élő palesztinai zsidóságot.”²¹ Azaz a pogánymisszió elindulásában a főszerepet a jeruzsálemi hellenista zsidókeresztények kapták, és a folyamat elindulását az ellenük fellépő hellenista zsidók aktiválták István kivégzésével és az azt követő felerősödött üldözéssel (11,19).

1.5. Fülöp szolgálata

István mártír életének és halálának jelentősége mellett Fülöp evangélistára szán kiemelt figyelmet Lukács. Az apostolok cselekedetei 8,8-40 az ő Szamáriában végzett szolgálatáról szól.

Szamária elérése az evangéliummal egy jelentős átmenet a pogányok felé történő megindulás folyamatában. Az Úr Jézus célcsoportja, „Izrael házának elveszett juhai” (Mt 15,24) után ő követői már messzebb is merészkednek. Fülöp sok mindenben hasonlatos Istvánhoz: ő is az evangéliumot hirdeti nyilvánosan (6,10 – István; 8,5 – Fülöp), és őt is jelek igazolják, ahogyan Istvánt (6,8 – István; 8,6 – Fülöp). Fülöp szamáriai szolgálata mellett jelentős az is, hogy az etióp főembert hitre vezette. Ezek missziológiai jelentőségét abban láthatjuk meg, hogy a zsidók ő vallásukba betolakodó idegeneknek tekintették a szamáriaiakat, Etiópiát pedig az ismert világ szélső végének.²²

Lukács számára szempont, hogy a szamáriai eseménysorozatot az Úr Jézustól kapott kiküldetés fontos részeként lássák olvasói. A könyv elején így idézi Jézus Krisztust: „erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig” (1,8) A zsidókkal érintkezésben lévők – a szamáriaiak, és ez a valószínűleg istenfelő etióp főember – természetesen a következő lépést képezik ebben a küldetésben.

Lukács evangéliumában szó esik a szamáriaiak megítéléséről

a 17,18-ban. Itt az ἀλλογενής kifejezést találjuk jellemzésükre, amely más fajt jelent. Lukács több olyan történetet leír evangéliumában, amely erre a két nép közötti ellentétre alapul: Lk 9,51-56; 10,25-27. Tehát a legrosszabb fajta idegenként²³ tekintették a zsidók a szamáriaiakra.

Witherington rámutat, hogy Lukács ebben a fejezetben egy vagy több forrást használ alapszövegül Fülöp történetének megírásához.²⁴ Ez lehet az oka annak is, hogy a fejezet részei érezhetően egymás mellé lettek illesztve, de nem azonos a formájuk. Az első szövegrész Fülöp szolgálatát írja le, a második Péter és János apostol tényfeltáró útjáról tudósít, amelynek végén hitelesítették Fülöp evangélista munkáját, a harmadik pedig a varázsló Simon esetét ismerteti.

Lukács a fejezetet Saul tevékenységének, keresztényüldözésének ismertetésével kezdi, és már itt megjegyzi, hogy az ebből adódó szétszóródás vezetett oda, hogy az Úr Jézus követői hirdetni kezdték az igét Jeruzsálemben kívül is (8,4). Fülöp is így került Szamáriába, és kezdte el ott az igehirdetés szolgálatát (5). István megkövetése ugyanis „azon a napon nagy üldözés kezdődött a jeruzsálemi gyülekezet ellen, és az apostolok kivételével mind szétszóródtak Júdea és Samária területén” (1). Ekkortól kezdve ugyanis nyilvánvalóvá vált a városban, hogy kik elleneztek ezt a kivégzést, és kik támogatták. Saulról azt olvassuk, hogy „egyértelttel” ezzel (1). Egyértelmű, hogy másokról tudható lehetett ennek az ellenkezője is. Az ilyen személyeknek menekülniük kellett a szent városból. Stott egy hármast lépcsőben fogalmazza meg a folyamatot, ami az evangélium Szamáriába való eljutásához vezetett: István mártírhalála, üldöztetés, szétszórás.²⁵ Témánk szempontjából kiemelkedő, hogy az apostoloknak, akik zsidókeresztények voltak – és nem hellenista zsidókeresztények – nem kellett elmenekülniük.

Ezen előzmények ismertetése fontos Lukács számára. Nem szentel azonban figyelmet annak, hogy mely városban vagy városokban tanított Fülöp, mert számára az a meghatározó, hogy a szamaritánusok népe számára nyitotta meg az evangélista a hitre jutás lehetőségét fellépésével. Ugyanakkor valószínű, hogy Szamária városában történtek az események.

A 6-9. versekben olvashatjuk a nép reakcióját, amelyet Lukács rendkívül pozitívan jelenít meg: „A sokaság egy szívvel és egy lélekkel figyelt arra, amit Fülöp mondott, mivel hallották és látták azokat a jeleket, amelyeket tett. A tisztátalan lelkek ugyanis sok megszállottból hangosan kiáltva kimentek, sok béna és sánta is meggyógyult, és nagy öröm volt abban a

városban.” Lukács említi a jeleket, amelyek nála az Úr Jézustól való autenticitást mutatják, a nép egy szívvel és lélekkel való odaszánt figyelmét, és az öröm megjelenését. A Jeruzsálemben induló ellenállás, üldözés, elzavarás után ezen körülmények mintha vonzanák az evangélium hirdetésének felvállalását Szamária irányába. A jeruzsálemi gyülekezet vezetői Péter és János apostolokat küldik el, mert „meghallották, hogy Samária befogadta az Isten igéjét” (14). Ők kézzátétele imádság által a Szentlélek ajándékában részesítették a hitre jutottakat. Ez nem jelenti azt, hogy az apostolok megjelenése előtt ne lettek volna az Úr Jézusban hitre jutott hívő emberek. Inkább arról van szó, hogy eddig még nem voltak teljes mértékben felkészítettek, „útra kész” hívők – vélekedik Witherington.²⁶ Ezzel egyet lehet érteni, különösen is annak fényében, hogy a Jeruzsálemből jövő elismerésre azért lehetett nagy szükség, mert a zsidó és a szamaritánus nép közötti ellentét olyan nagy mértékű volt, hogy egy, a hit terjedésének kiindulópontjából, Jeruzsálemből való hitelesítés sokak jogos igényének tekinthető. Tovább erősít ezen a hitelesítésen az apostolok Jeruzsálemben való visszatérése során végzett szolgálataik leírása: „Ők pedig bizonysgot tettek, és hirdették az Úr igéjét, azután visszaindultak Jeruzsálem felé; és közben sok samáriai faluban hirdették az evangéliumot.” (25)

A 26. versből az evangélista és az etióp főember találkozásáról olvasunk. A történet bevezetését e szavakkal írja Lukács: „Az Úr angyala pedig így szólt Fülöphöz: »Kelj fel, és menj dél felé a Jeruzsálemből Gázába vezető útra, amely néptelen.«” (26) Azaz egy mennyei hírnök irányítja az evangélistát arra a pontra, ahol ismét nagy jelentőségű szolgálata lehet.

Lukács valószínűleg Ephorust, a neves görög történészt követi abban, hogy összegyűjtött forrásait *kata genos*, azaz a történesek geográfiai elhelyezkedése és az érintett etnikai csoportok szerint rendezi el.²⁷ Ennek jelentősége abban áll témánk szempontjából, hogy a görög történétírók nagyon érdeklődtek Etiópiával kapcsolatban. A leírásban említett személy „Istent imádni” érkezett Jeruzsálemben, a távolból, Izrael felfogásában „a föld végső határáról” érkezett, ahol az etióp királynői udvar egyik főembereként szolgált. Valószínűleg eunuch volt, hiszen az előkelő asszonyok közelében szolgáló személyeket akkoriban kasztrálták. Izrael törvénye szerint az ilyen személy nem nyerhetett felvételt a zsidók közé: „nem tartozhat az Úr gyülekezetéhez a zúzott heréjű vagy kimetszett.” (5Móz 23,2) Ha így formálisan, „testileg” nem is lehetett zsidóvá, eljöhett, hogy Izrael Istenét – az egy Istent – imádjá.

Lukács már az evangéliumában idézi Ézsaiást: „meglátja minden halandó az Isten szabadítását.” (3,6) Ézs 52,10-ben ezt olvassuk: „Meglátják majd az egész föld határán Istenünk szabadítását.” Az etióp főember hitre jutásának történeténél pontosan ennek megvalósulását kívánja Lukács hangsúlyozni: „a föld végső határáról” érkezett ember is átéli a szabadítást. Az evangéliumban és az apostolok cselekedeteiben mindvégig ez az író célja: bemutatni az evangélium és Jézus Krisztus küldetésének univerzalitását, az egész földre és minden népre való érvényességét. Az etióp ember megtéréseivel és megkeresztelkedésével egy újabb, szimbolikus jelentőségű esemény következett be – és ez is egy hellenista zsidó-keresztény, Fülöp szolgálata által.

A történet leírása az „Úr angyalának” említésével kezdődik – és a befejezésében is földöntúli hitelesítéssel végződik. Közvetlenül a keresztelés után „az Úr Lelke elragadta Fülöpöt, és nem látta őt többé az udvari főember, de örvendezve haladt tovább az útján” (39). Lukács arra mutat rá ezzel a keretes megfogalmazással, hogy Fülöp mindvégig Isten akarata szerint, Szentlelke által vezetve szolgált az etióp személy felé, betöltve

ezzel azt a missziói küldetést, amely immáron „a föld széléig” eljutott. Jól készíti elő ez a történet retorikai szempontból is a következő három részt, amelyekben olvasunk Saul megtéréséről, a római százados (Kornéliusz) és háza népe hitre jutásáról és Péter ebben való szerepéről, illetve arról, hogy ő hogyan számol be tapasztalatairól Jeruzsálemben. Ez kiemelkedően fontos esemény, hiszen Kornéliusz az első olyan megtérő, aki valóban teljes mértékben pogány volt. Nagyon fontos Péter szerepe ebben az eseményben. A leírásban jól nyomon követhető Lukács teológiája: minden lényeges változás az eredeti apostoloktól nyerhet hitelesítést, kiváltképpen a pogányok felé való missziói tevékenység. Az események tetőpontján pedig ott áll a 11,19-26, amely szakasz az antiókhiai gyülekezet megszületését írja le, amely közösség immáron tudatosan is a görögök (nemzsidók) felé elkezdett missziói munka során jött létre.

1.6. Saul megtérése és damaszkuszi szolgálata

Az apostolok cselekedeteiben eddig leírt történeteket Lukács arra használta, hogy megmutassa Isten előkészítő munkáját annak érdekében, hogy szolgálói a pogányokat is elérjék az evangéliummal. István vértanú és Fülöp evangélista munkássága kiemelkedő volt e téren. Immáron minden készen áll arra, hogy áttörés is bekövetkezzen, és azt ne akadályozzák meg a jeruzsálemi gyülekezetben, hanem éppen ellenkezőleg – Isten munkájának lássák mindannak fényében, amit eddig már megértettek Isten kegyelme egyre szélesebbre tárulásának folyamatából.

Stott szerint Saul megtérése története olyan fontos, hogy „Lukács... háromszor is elmeséli, egyszer saját beszámolójában, kétszer pedig Pál beszédeiben.”²⁸ Érthető is a jelentőség kiemelése, hiszen Saul, aki eddig üldözte a keresztényeket, most maga is Jézus Krisztus követőjévé válik. Több kutató kétségbe vonja, hogy Saul részt vett István kivégzésénél, néhányan pedig még azt is, hogy részt vállalt volna a keresztények üldözésében, és Lukács retorikai fogásának vélik ezek említését. Az első kérdésben hivatkozásuk alapja az, hogy Pál nem említi az István kivégzésében való részvételét sehol sem leveleiben, akkor sem, amikor kimondottan a múltjának ezen szakaszáról ír, például a Galáciabeliekhez írt levél elején. Ugyanakkor ettől még lehet hiteles Lukács leírása, mert az említés hiánya nem jelenthet biztos alapot a cáfolatra. Ami bizonyos, az annak ténye, hogy Saul üldözte a keresztényeket: „Saul pedig az Úr tanítványai elleni fenyegetéstől és öldökléstől lihegve elment a főpaphoz, és leveleket kért tőle Damaszkuszba a zsinagógákhoz, hogy ha talál olyanokat, akik az Úr útjának hívei, akár férfiakat, akár nőket, megkötözve vi-

hesse azokat Jeruzsálemben” (1-2) Erről maga is megemlékezik: „hallottatok, hogyan éltem egykor a zsidóság körében, hogy féktelenül üldöztem az Isten egyházát, és pusztítottam azt... Júdea keresztény gyülekezetei azonban személy szerint nem ismertek engem. Csupán ezt hallották: »Aki egykor üldözött minket, most hirdeti azt a hitet, amelyet valamikor pusztított.«” (Gal 1,13.22–23) Lukács leírása és Pál saját visszaemlékezései együttesen bizonyítják, hogy Pál apostol múltjában valóban jelen volt a keresztények üldözésének ténye, és nem csak egy írói fogás a „pálfordulás” története.

Witherington a damaszkuszi úton történeteket *Barretre* hivatkozva úgy összegzi az eddig elmondottak fényében, hogy az odaszánt üldözőből lett lelkes prédikátor és evangélista példája okozta a keresztény hitre jutók számának ugrásszerű növekedését, amit még néhány zsidó Újszövetség-szakértő is elismer.²⁹ Saul találkozása Krisztussal ezen a természetfeletti módon tehát valós megtérési átélés volt. Nem kell hitelt adnunk azoknak a magyarázóknak, akik napszúrásra, epilepsziás rohamra vagy valamilyen más betegségből eredő hallucinációra gondolnak. A tartósan megváltozott élet, életcélok, a misszióban elért eredmények, Pál leveleinek tanúságai egyértelműen azt mutatják, hogy Saul valóban egy eredeti, mély hitre jutáson ment keresztül a feltámadott Úr Jézussal való találkozása eredményeként.

A Damaszkuszba vezető úton történt átélés után a szeme világát veszített Sault bekísérik a városba, ahol Anániás kézrátételes imádságának hatására Saul visszanyeri látását és betelik Szentlélekkel. Ezután megkeresztelkedik, majd miután néhány napig a damaszkuszi hívőkkel időzik, elkezd hirdetni az evangéliumot a zsinagógában. Hamar kivívja ezzel a helyi zsidók ellenzését, így lelki testvéreinek ki kell őt szöktetniük a városból. Lukács megőrökíti az ekkor bekövetkező kritikus pillanatot: a Jeruzsálemben érkező Saul az ottani tanítványok nem fogadták, mert félték tőle, annyira hihetetlen volt számukra az, hogy hitre jutott, és immáron a szövetségeseük.³⁰ Azonban Barnabás kiállt mellette, és magával vitte őt az apostolokhoz. A tőlük kapott elfogadás és elismerés után „velük együtt járt-kelt Jeruzsálemben, nyíltan szól az Úr nevében. Beszélt és vitázott a görög nyelvűekkel, ezek pedig arra készülődtek, hogy végeznek vele,” (9,28–29) Így a tanítványok Cézareába vitték őt, majd onnan Tarsuszba.

Saul hitre jutásával „megszületik” a „pogányok apostola”, akinek munkálkodása, tanítása alapvetően meghatározza az Úr Jézustól kapott megbízatás teljesítésének módját ettől kezdve. Az egyházat üldöző Saul Pállá válik, olyan eszközzé Isten kezében, aki által a pogánymisszió immár nemcsak elszigetelt, egyedi esetekben működik, hanem hamarosan a küldetés fő irányává válik.

(Folytatjuk)

Jegyzetek

1. „Rendszeresített hittérítési intézmény nincs és nem is volt a zsidóságban.” (Magyar zsidó lexikon, „Hittérítés” szócikk) Lásd továbbá a következő műveket: GOODMAN, Martin, *Judaism in the Roman World*, Brill Publisher, Leiden - Boston, 2007, SCHWARTZ, Frey J. D. R. szerk., *Jewish Identity in the Greco-Roman World*, Brill Publishing, Leiden - Boston, 2007.
2. STOTT, John, *Az apostolok cselekedetei*, Harmat-KIA, Budapest, 2010.
3. A prozelita kifejezés a görög προσέλευσις (megközelítés, odamenetel) szóból származik, és különösen is a fogság utáni zsidóság tevékenységéből adódó áttérőket, a pogányok közül a zsidó hitre váltó pogányokat jelöli.
4. A phobumenoi (görögül φοβούμενος τὸν θεόν) személyek,

vagy az úgynevezett „félprozeliták” azok az emberek voltak, akik felismerték Izrael Istenét, tisztelték őt, de nem vetették magukat alá a prozelitákra kötelező vallási szertartásoknak, a bemerítkezésnek, körülmetélkedésnek és az áldozatbemutatásnak.

5. WITHERINGTON, Ben III, *The Acts of the Apostles - A Socio-Rhetorical Commentary*, The Paternoster Press, Cambridge 1998, 135.
6. Uo.
7. WITHERINGTON, 228.
8. STOTT, 94.
9. Uo. 124.
10. WITHERINGTON, 240., saját fordítás
11. Uo.
12. STOTT, 131.
13. WITHERINGTON, 250.
14. Uo. 252.
15. KÓKAI NAGY, Viktor, *Az első keresztény mártír, Studia Theologica Debrecinensis*, 2008/1. (21–37.), 2.
16. WITHERINGTON, 252.
17. Pál apostol sehol sem említi leveleiben, hogy részt vett volna István kivégzésénél, még csak nem is utal rá. A galáciabeliekhez írt levél elején leírtakhoz pedig jól kapcsolódott volna ennek közlése.
18. KÓKAI, 7.
19. Uo. 7-8.
20. KÓKAI, 15.
21. Uo. 12.
22. STOTT, 157.
23. WITHERINGTON, 280.
24. Uo.
25. STOTT, 158.
26. WITHERINGTON, 288.
27. Uo. 290.
28. STOTT, 180.
29. WITHERINGTON, 304.m
30. Ez a leírás nem áll teljes mértékben összhangban Pál visszaemlékezéseivel a galáciabeliekhez írt levél. Pál csak azt említi, hogy „személy szerint” nem ismerték őt (Gal 1,22), csak hallomásból tudtak róla (23). A találkozáskor azonban „dicsőítették Istent” (24) őerte.

